

KATEDRA PEDAGOGIKI KATOLICKIEJ

SOCIETAS FAMILIA - PARANTELA

Redakcja:
ks. prof. dr hab. Jan Zimny

STALOWA WOLA 2017

SPIS TREŚCI

WSTĘP	
Jan Zimny	7
Część I	
RODZINA FUNDAMENTEM SPOŁECZEŃSTWA	13
WSPÓŁCZESNE MODELE RODZINY	
Ks. Władysław Kądziołka	15
RODZINA NADZIEJĄ WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA: AKSJOLOGICZNY WYMIAR RODZINY W SPOŁECZEŃSTWIE	
Paweł Podolski	43
ŚRODOWISKA WYCHOWAWCZE A ROZWÓJ SPOŁECZNY DZIECKA	
Agnieszka Szałajewska	55
BEZPIECZEŃSTWO DZIECKA W CYFROWYM ŚWIECIE A WYCHOWANIE W RODZINIE	
Ewa Krzyżak-Szymańska	68
WYCHOWUJĄC DZIECKO, KSZTAŁTUJESZ SWOJEGO NASTĘPCĘ - ROLA WARTOŚCI W PROCESIE WYCHOWANIA	
Magdalena Maria Hyszko	93
RODZINA W DOBIE PRZEMIAN, PROBLEMY I WARTOŚCI - WY- ZWANIE DLA PRACY SOCJALNEJ	
Beata Jamrógiewicz	107
TATO, GDZIE JESTEŚ? - SKUTKI DORASTANIA DZIECKA BEZ OJCA	
Katarzyna Irzyk	119
RODZINA I RODZICIELSTWO NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU. PRZEMIANA CZY KRYZYS?	
Angelika Roczniak	132
СОЦІОГУМАНІТАРНЕ ПІЗНАННЯ У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ СОЦІОБЕЗПЕКИ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СИСТЕМІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР	
Oksana Vivchar	144
СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ: ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ І ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	
Jaroslava Buherko	169
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО КОМПОНЕ- НТА ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ	
Olga Shayuk	186

СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ: ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ І ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми

Кожна епоха має свої ознаки, які стосуються державного та суспільного ладу, культурних надбань, способу і стилю життя. XXI століття ЮНЕСКО оголосило століттям освіти¹, визнаючи важливість останньої у формуванні інтелектуального, гуманітарного та духовного потенціалу нації. Освіта, як одна із соціальних підструктур суспільства і його соціальний інститут, відображає стан самого суспільства і водночас залежить від тих процесів, які відбуваються в ньому. Відтак вона повинна ефективно реагувати на виклики сучасності і готувати не лише компетентного фахівця, а й особистість, здатну швидко осмислювати і долати проблемні ситуації, усвідомлювати горизонти власного самотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Розробці принципово нової цілісної соціально-філософської концепції освіти як соціокультурного феномена та світоглядно-методологічному осмисленні її ціннісного потенціалу присвячені роботи Б. С. Гершунського, П. І. Дроб'язка, І. А. Зязюна, М. С. Коноха, В. О. Огнев'юка, С. І. Подмазіна, А. В. Фурмана. Проблема гуманізації освіти, яка визначається необхідністю соціальної адаптації особистості та її духовного зростання досліджувалася О. С. Газман, Є. В. Бондаревською, І. Д. Бехом, В. П. Москальцем, В. А. Семиченко, І. С. Якиманською. В сучасній психологічній літературі достатній масив досліджень присвячений проблемі духовного виховання особистості, розвитку її культури. Духовність як

---

¹ Лучанінова О. П. *Духовна культура студентів вищих навчальних закладів в умовах соціально-гуманітарної кризи* / О. П. Лучанінова // *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2015. - № 2 (10). - С. 18

багатовимірну систему у структурі свідомості та самосвідомості, де віддзеркалюються найактуальніші морально релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення особистості розглядають М. Й. Боришевський, О. І. Климишин, М. В. Савчин, С. О. Ставицька, Е. О. Помиткін. В переважній більшості зазначених досліджень духовний розвиток пов'язується з формуванням світогляду особистості. “Я-духовне” розглядається як складова структури особистості, яка актуалізує основні смисли духовного порядку, пов'язані з найважливішими проблемами людського буття – призначенням, життям, смертю та вічністю, свободою та відповідальністю, самовдосконаленням і найвищою духовною самореалізацією. В останні роки збільшується кількість публікацій, в яких духовність розглядається як одна з важливих умов професійного розвитку особистості. Однак на сьогодні відсутні чіткі концептуальні засади розуміння того, яким чином відбувається актуалізація духовного потенціалу людини та його реалізація в різних сферах її життєдіяльності. А тому **метою** статті є проаналізувати специфічну роль вищої освіти як чинника розвитку духовної культури особистості студента.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні національна система освіти України зазнає серйозних трансформацій. Йде пошук основних напрямків перетворень в цій сфері з метою адаптування до світових стандартів, проведення модернізації освітніх структур, вдосконалення методик викладання, впровадження новітніх технологій в навчальний процес. Разом з тим, сама освіта і вища школа зокрема, відчують вплив загальної кризи, яка охопила основні виховні і соціальні інститути, – сім'ю, школу, право, мораль, релігію, суспільні рухи, причому як в нашій країні, так і в практично усіх розвинених країнах світу. Важливе завдання сьогодення – створення ментально відповідної (адекватної) системи національної освіти. Це можливе, на думку проф. А. В. Фурмана, за такого розвитку державо-творчих процесів в Україні, коли реформування освітньої системи стратегічно, тактично і ситуативно буде спрямоване

на трансформацію навчально-виховних закладів й освітніх установ з фактора наукової інтелектуалізації суспільства в повноправні соціально-культурні інституції, котрі професійно займаються збереженням, збагаченням і розповсюдженням прогресивних наукових знань, соціальних норм і духовно естетичних цінностей^{2,3,4}.

Досі панує думка, що вищий навчальний заклад покликаний займатися передачею юному поколінню знань, умінь та способів їх набуття. Однак це лише зовнішня сторона навчання, тоді як справжній смисл освіти – це створення особистісно-розвивальних ситуацій, що забезпечують становлення *досвіду суб'єктивування*, тобто вироблення свого (особистісного) знання, власної думки, своєї концепції світу (світогляду), свого стилю, власної структури різноманітних діянь.

Аналіз стану справ у сучасній освіті показує, що традиційна освіта, на жаль, із цим завданням не справляється, раціонально-технічне мислення, яке панує в освіті останні два століття, веде до все більшої раціоналізації світогляду молодої людини, втрати глибини душевних переживань, того, що можна назвати почуттєвою атрофією. В результаті, «раціоналістичний підхід, головна мета якого – зробити світ зрозумілим і придатним до управління ним, не дає людині нагоди чим-небудь захоплюватись. Людина раціоналістичного типу дивиться на світ холодно, твердо, без пристрастей і захоплення. Її цікавить лише те, як можна використати світ для своїх потреб і успіху в житті»⁵. Дане явище особливо шкідливе для формування професійної позиції майбутнього психолога. А відтак проблема духовного супроводу в організації

---

² Фурман А. В. *Методологічний аналіз систем розвивального навчання* / А. В. Фурман // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С.7-21.

³ Фурман А. В. *Модульно-розвивальне навчання – система педагогічних інновацій* / А. В. Фурман // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 3. – С.97-108

⁴ Фурман А. В. *Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі : [монографія]* / А. В. Фурман, С. К. Шандрюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 272 с.

⁵ Гуманістична психологія. Антологія: ВЗ-х томах / Упорядники Г. Балл, Р.Трач. – К.: Унів.вид-во ПУЛЬСАРИ, 2001. – Т.2. Психологія і духовність (Світоглядні аспекти гуманістично зорієнтованих напрямів у сучасній західній психології). – 2005. – С. 23.

навчального і виховного процесу становлення психолога-практика має особливе значення.

З переходом до постіндустріального суспільства проблеми освіти набули особливої гостроти. Сьогодні все очевиднішим стає те, що традиційне навчання, зорієнтоване на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування. Воно недостатньо розвиває здібності, необхідні випускникам для того, щоб самостійно самовизначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення, бути активними і мобільними суб'єктами професійного і культурного самотворення з власними ціннісними орієнтирами.

Молодь, як суб'єкт історичного процесу, відіграє роль прогресивного перетворювача суспільства. Тому проблема організації освітньо-виховного процесу в вищій школи на засадах духовності є вкрай важливою. Слід врахувати, що студентський вік є періодом найбільш інтенсивного формування особистості, розвитку професійного мислення й самоствердження. У цей віковий період винятково інтенсивно розгортається процес ціннісно-сислового самовизначення як такої самоорганізації інтенційної психічної активності і самоактивності молодшої людини, котра виявляється в актах смислоутворення, смислоусвідомлення та смислопобудови. Підґрунтям зазначених процесів є самопобудова себе як особистості, розгортання самопізнання, духовна робота над собою, визначення меж своїх спроможностей⁶. Самореалізація юні осмислено здійснюється на основі самоутвердження і самопобудови. Визначення молодшою людиною своїх психологічних особливостей призводить до зміни внутрішньої позиції, вироблення своєї нової ідентичності, прагнення до самореалізації. На жаль, дане прагнення, як показують результати обстежень, має недостатньо можливостей для прояву і розвитку за умов традиційної освіти.

За твердженням А. Маслоу, практично в кожній людині закладений потяг до розвитку, до актуалізації людського

---

⁶ Ставицька С. О. *Духовна самосвідомість особистості: становлення і розвиток в юнацькому віці* : [монографія] / Світлана Олексіївна Ставицька. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С.154.

потенціалу, але лише небагатьом вдається реалізувати його, тобто досягти точки самоідентичності, або самості чи повної самоактуалізації. Одна з можливих причин цього – те, що А. Маслоу називає “комплексом Йони” – боязнь власної величі, ухилення від свого призначення, втеча від власних талантів, себто ухилення від зростання і розвитку. Існуюча практика освіти побудована таким чином, що всі зазначені внутрішні причини особистісного неуспіху мають сприятливе підґрунтя для свого розвою. А тому в процесі підготовки студентів важливе значення має створення особливого освітнього простору, побудови освітньої діяльності як метадіяльності особливого змісту, структури, формовиявлення, дієве долучення студентів до освітнього процесу, що передбачає розвиток у них рефлексивного мислення, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, самовизначення, а в підсумку – створення сприятливих умов для актуалізації духовного потенціалу особистості.

Дослідження А. В. Фурмана показали, що оволодіння людиною соціально-культурним досвідом у процесі життя відбувається двома способами – через зовнішні впливи соціуму на особистість (як організовані, так і ситуативні) і через смислове занурення індивіда у власний ментальний досвід (реально пережитий та ідеально осягнутий). У першому випадку особа навчається на прикладах поведінки і діяльності інших, у другому – на підвалинах власного матеріального і духовного життя. Порівняння зазначених способів показує їх відмінність у формоактивності. Так в основу першої стратегії закладена зовні спричинена психічна активність, яка є своєрідною реакцією на динамізм оточення, а основою другої є *самоактивність*, яка зумовлена змінами у психологічній організації внутрішнього світу індивіда. Наслідком першого способу є «соціально задані межі психологічного розвитку особистості-громадянина; другого – її саморозвиток, який не має обмежень щодо продукування соціального таланту та

розширення обріїв духовного самовдосконалення»⁷. Сучасна освітня система невиправдано однобоко орієнтована на перший спосіб опанування підростаючим поколінням соціально культурним досвідом і фактично нівелює значний розвивальний потенціал другого.

Національна Доктрина розвитку освіти в Україні ХХІ століття містить принципову спрямованість на перехід до нового типу гуманістично-рефлексивної освіти, в якій зростуть самодостатність, самостійність, самосвідомість суб'єктів освітнього процесу, а зміст педагогічного процесу стає не ціллю навчання і виховання, а лише матеріалом для виявлення студентами і викладачами власної творчої унікальності як суб'єктів розвитку культури.

Висока об'єктивна складність реалізації зазначеного зумовлюється дією багатьох чинників на результат освітньої діяльності. Основними причинами труднощів є а) різноманітність і складність взаємозв'язків освітніх процесів вищої школи, б) їх складна ієрархічна структура, в) слабка структурованість та суб'єктивна основа, оскільки основним суб'єктом розглянутих процесів є людина, яка має природний інтелект і здатна до самоорганізації й саморозвитку⁸. Одним із напрямків реалізації поставлених в Доктрині завдань є створення особливого *духовно-культурного середовища*, яке розширює поле вияву внутрішньої свободи і самореалізації особистості, піднімає рівень її внутрішньої культури і водночас видозмінює спрямування, зміст, способи і характер навчального процесу. Це забезпечує не тільки потенційну, а й реальну відкритість як студентів так і викладачів новому досвіду, поетапно формує їх творче пошукове ставлення до світу і самого себе. Створення такого простору неможливе без культивування рефлексійно інноваційних процесів у

---

⁷ Фурман А. В. *Психокультура української ментальності* : Наукове видання. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – С. 8.

⁸ Раковський Х. В. *Формування нової методологічної парадигми управління освітою і наукою* [Електронний ресурс] / Х. В. Раковський, Н. Х. Раковська, К. О. Метешкін. – Режим доступу :

<http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em8/content/08rhvmsa.htm>

мисленні, спілкуванні, діяльності, поведінці й учинках в усіх учасників розвивально-освітньої взаємодії.

Співдіяльна і співтворча позиція учасників навчання, їхня вчинково-психологічна рівність, особистісно-діяльний діалог свідчать про створення особливого духовно-рефлексивного простору, за якого відбувається взаємний саморозвиток і викладачів, і студентів. Сутнісно сучасна модель вищої школи – це модель рефлексивно-гуманної, культуротворчої освітньої діяльності, яка через механізм системного впливу навчання (оточення) на особистість, за допомогою проектування і практикування такого складного явища як творення та системи розвиткових дій-заходів у групі конструює простір вільного творчого пошуку кожного співучасника. Вона забезпечує дію головного гуманістичного принципу співтворчості – взаємодоповнення розвитку повноти (цілісності) та урізноманітнення (поліфонії) внутрішньої і зовнішньої сторін життя кожного учасника навчальних взаємин.

Освітня діяльність у вищій школі здійснюється як метадіяльність особливого змісту, структури, формовиявлення, за якої учасники добувають, збагачують і поширюють наукові знання, досконалі вміння, соціальні норми і культурні цінності⁹. За таких умов відбувається відпрацювання навчальних умінь і навичок, норм та еталонів діяльності. А найголовніше те, що на перший план виходить проблема самовизначення студента в освітньому процесі. Він стає суб'єктом власної діяльності під час її закономірного поетапного ускладнення. Мисленнева активність розгортається на основі смислових установок, які актуалізуються у зв'язку з розвитком мотивації в освітній діяльності¹⁰. Тоді ціль останньої відділяється від її мотиву, що спричинює переживання наступником смислу дії. Безособистісні знання про світ, що інтегрують поняття, вміння,

---

⁹ Фурман А. В. Порівняння принципів і параметрів наукового проектування традиційної та інноваційної системи освіти / Анатолій Фурман // Психологія і суспільство. – 2008. – № 4. – С. 141.

¹⁰ Гуменюк О. Є. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу : [монографія] / Оксана Євстахівна Гуменюк. – Ялта-Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – С.202.

дії, соціальні норми, ролі, цінності, вчинки усвідомлюються як "значення для мене", привласнюються і набувають особистісного смислу. Відтак смисл не існує у свідомості студента в готовому вигляді, він є продуктом його особливої внутрішньої активності, засобом якої є сам. Відображаючи предмет у цій ролі, особа виявляє, пізнає його об'єктивні властивості. До того часу, поки цей смисл предмета не конкретизований у значеннях, не усвідомлений, він виявляється в афективному ставленні до предмета, передусім у його образі і певному "баченні", чим і регулюється мисленнєвий процес. Усвідомлення смислу зумовлює виникнення цілі – усвідомленого образу того, що людина хоче зробити, тобто майбутнього результату дії, а рефлексія дає змогу оцінити місце даного фрагмента знань у цілісній системі власного досвіду студента, висвітлити перспективи його зростання у просторі соціо-культурних взаємостосунків.

Студент, котрий набуває такої властивості, починає проявляти інтелектуальну ініціативу у ситуаціях відсутності завдань і контролю з боку педагога. Він не боїться негативної оцінки, а з власного бажання, задовольняючи свої потреби у розв'язанні освітніх задач, шукає і знаходить власні правила поведінки, діяння, спілкування. У будь-якому разі це ставить наступника у позицію не лише суб'єкта учіння, а й повноцінної особистості, котра дієво причетна до освітнього нормотворення, самокорегує норми та стандарти своєї навчальної взаємодії.

В особистісному аспекті освіта реалізується не лише шляхом функціонального долучення наступника до організованого навчального процесу, а й завдяки формуванню внутрішньої *особистісної позиції*, яка забезпечує наступність освітньої підготовки у його внутрішньому світі. Умови рефлексивно-інноваційного довкілля дозволяють студентам оцінити власну особистість і смисл освітнього процесу для себе через формат самовизначення, співвідношення діяльності, яку здійснюють, і здатності виконати її самостійно.

Це відбувається завдяки ціннісно-смисловому процесу міжсуб'єктного спілкування педагога і вихованців в ході

спільної освітньої діяльності. У навчальній взаємодії виникає новий досвід спілкування та діяльності, що значною мірою відбувається завдяки сформованій у викладача смисловій установці на долучення студентів до ситуативних розвивальних взаємостосунків на засадах співавторства у здійсненні освітнього процесу, в якому має місце взаємна самозміна його суб'єктів-учасників. Така загальна установка реалізується через три конкретні «фасилітативні» установки, які обгрунтував К.Роджерс: а) конгруентність (природність, щирість), б) апріорне і безумовне прийняття особистості, в) емпатія. Очевидно, що оцінювання і самооцінювання власних досягнень, паритетне співробітництво, співтворчість учасників навчання, емпатійне розуміння – це ті фасилітативні установки, котрі є аксіологічними для вищої школи. Таким чином знімається одна із проблем вищої школи, коли студент не просто не відчуває зацікавленості до навчальних дисциплін, а й не має інтересу до себе як до особистості, тому що у своїх щоденних навчальних досягненнях є звичайним, буденним виконавцем доручень педагогів. У розвитково зорієнтованій освіті навчальна діяльність осмислюється студентом як засіб самовизначення, як низка великих і малих, але завжди унікальних і неповторних подій, головна з яких – відкриття самого себе і своїх можливостей¹¹.

Іншою важливою умовою актуалізації духовного потенціалу майбутнього фахівця є створення особливого освітнього середовища як сукупності умов, які впливають на формування і функціонування людини в суспільстві, на предметне і внутрішнє наповнення особистості, на різноплановий розвиток її здібностей, потреб, інтересів, свідомості. Розрізняють «освітнє середовище», «освітній простір» і «освітня система». Попри схожість в назві ці поняття не тотожні. *Освітнім простором* є набір умов, чинників, які певним чином зв'язані між собою і впливають на освіту людини. Він може існувати як певна абстрактна система незалежно від

---

¹¹ Кудрявцев В. Т. *Предпосылки личностного роста в развивающем образовании* / В.Т.Кудрявцев, Г.К.Уразалиева // Вопросы психологии. – 2005. – № 4. – С. 59.

того, хто навчається. Якщо загалом поняття простору пов'язане із взаємним розташуванням одночасно співіснуючих об'єктів, то коли мова йде про освітній простір, мається на увазі набір певним чином пов'язаних між собою умов, які впливають на освіту людини. Тому змістово поняття освітнього простору не включає в себе наявність тих, хто навчається і може існувати і незалежно від них.

Поняття *освітнє середовище* також відображає взаємозв'язок умов, які забезпечують формування людини. Однак в цьому випадку передбачається присутність учня чи студента в освітньому середовищі та їх взаємовплив і взаємодія із середовищем. Очевидна відповідність зазначеного поняття ідеї ментально зорієнтованої освіти, яка акцентує зверненість освітнього процесу до глибинних потреб людини, врахування як впливу умов освіти на учнів (студентів), так і зворотного впливу. Саме цей зворотний вплив фактично і задає спрямованість певному типу освітнього середовища через включення значущих для людини знань і використання комфортних, таких, що приймаються слухачами, технологій навчання.

Важливою тенденцією в освіті протягом двох останніх десятиріч простежується характерна для всієї Західної Європи, в тому числі й України, тенденція до посилення інноваційності у сфері підготовки фахівця, яка передбачає створення для студентів можливостей займати активну позицію у навчальному процесі, освоювати новий досвід на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рефлексії та саморефлексії. Таким чином знімається одна із проблем вищої школи, коли студент не просто не відчуває зацікавленості до навчальних дисциплін, а й не має інтересу до себе як до особистості, тому що у своїх щоденних навчальних досягненнях є звичайним, буденним виконавцем доручень педагогів. У рефлексивно зорієнтованій освіті навчальна діяльність осмислюється студентом як засіб самовизначення, як низка великих і малих, але завжди

унікальних і неповторних подій, головна з яких – відкриття самого себе і своїх можливостей¹².

Процес духовного розвитку особистості, активізації її духовного “Я” невід’ємно пов’язаний з упорядкуванням ідеалів, цінностей та смислів. Досягнення гармонії в ціннісно-смысловій сфері особистості є важливим результатом процесу духовного розвитку, який не позбавлений криз і протиріч. Духовний розвиток, на думку Е. О. Помиткіна, з одного боку, виходить за межі індивідуального, підносить людину до трансперсональних переживань, а з іншого – через саморефлексію спрямовує її у глибини власного внутрішнього світу. На відміну від психологічного розвитку, він більшою мірою зосереджений на самосвідомості, життєвих позиціях, ціннісних орієнтаціях, зумовлений не тільки соціалізацією і вихованням людини, але й активізацією її духовного “Я”, яке може вступати у протиріччя з “Я” соціальним та “Я” біологічним (природним). А тому духовний розвиток дослідник розглядає як вершинну складову особистісного зростання, як процес, що набуває ознак саморозвитку¹³.

Зростання активності духовного “Я” спонукає особистість студента до духовно спрямованої поведінки, вищим проявом якої є вчинок-служіння (І.Д.Бех)¹⁴ і через серію таких вчинків, об’єднаних духовними мотивами, метою та результатами, трансформується в духовно спрямовану діяльність, яка виступає умовою духовної самореалізації особистості та має на меті збагачення духовних надбань людства.

На жаль доводиться констатувати, що в сучасних соціально-економічних умовах традиційні освітні установи не завжди здатні узяти на себе функцію організації індивідуальної траєкторії розвитку особистості вихованців,

---

¹² Фурман А. В. *Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект* / А. В. Фурман. – Тернопіль: Астон, 2007. – 164 с.

¹³ Помиткін Е. О. *Психологічні закономірності та механізми духовного розвитку дітей і молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія»* / Е. О. Помиткін. – К., 2009. – 44 с.

¹⁴ Бех І. Д. *Особистість у просторі духовного розвитку : [навч. посібник]* / Іван Дмитрович Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.

розвитку їхніх духовних якостей. Необхідний пошук нових психологічних підходів і педагогічних технологій, орієнтованих на розвиток духовності особистості студента, формування психологічної готовності його до реалізації системи духовних цінностей, свого духовного призначення (вищих сенсів життя, духовного Я).

Для цього потрібно, щоб спільна освітня діяльність педагога і вихованців набувала рис ціннісно-смислового процесу міжсуб'єктного спілкування, коли у викладача сформована смислова установка на залучення студентів до ситуативних розвиваючих взаємин на принципах співавторства в здійсненні освітнього процесу. Така паритетна співпраця, співтворчість учасників навчання, сприяє тому, що студент не стає суб'єктом навчання, а вже є ним як носій суб'єктного досвіду. Відбувається «зустріч» заданого з вже наявним суб'єктним досвідом студента і тому актуалізуються процеси збагачення, культивування знань, а не просто їх породження або засвоєння. В цьому випадку навчання – не безпристрасне пізнання, а суб'єктно значуще осягнення світу, яке наповнене особистими сенсами, цінностями, відносинами, Тоді розгортається робота по усвідомленню студентом світу і себе самого, яка викликає виникнення певного набору духовних цінностей.

Духовний розвиток студентів неможливий без привласнення ними загальнолюдських цінностей. Спільна освітня діяльність педагога і студентів, яка побудована як ціннісно-смисловий процес міжсуб'єктного спілкування, сприяє активному, творчому, свідомому відношенню студентів до дійсності і робить можливим їх духовне зростання через залучення до соціокультурних зв'язків і відносин, освоєння соціальних норм паритетної співтворчої діяльності, оволодіння ціннісними уявленнями і сформованістю ціннісного і відповідального відношення до власної життєдіяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. Студентський вік є періодом найбільш інтенсивного формування особистості, розвитку професійного мислення й

самоствердження. У цей віковий період винятково інтенсивно розгортається процес ціннісно-сміслового самовизначення, що призводить до зміни внутрішньої позиції, вироблення своєї нової ідентичності, прагнення до самореалізації.

2. Важливим завданням вищої школи є створення особливого духовно-культурного середовища, яке розширює поле вияву внутрішньої свободи і самореалізації особистості, піднімає рівень її внутрішньої культури і водночас видозмінює спрямування, зміст, способи і характер навчального процесу. Це забезпечує не тільки потенційну, а й реальну відкритість як студентів так і викладачів новому досвіду, поетапно формує їх творче пошукове ставлення до світу і самого себе.

3. Процес особистісного зростання студентів, активізації їх духовного потенціалу пов'язаний з гармонізацією ціннісно-сміслової сфери особистості. Зростання активності духовного "Я" спонукає особистість студента до духовно спрямованої поведінки, вищим проявом якої є вчинок-служіння і через серію таких вчинків, об'єднаних духовними мотивами, метою та результатами, трансформується в духовно спрямовану діяльність, яка виступає умовою духовної самореалізації особистості та має на меті збагачення духовних надбань людства.

4. Подальшого дослідження потребує аналіз психолого-педагогічних умов і чинників розвитку духовного потенціалу студентської молоді, вивчення механізмів його актуалізації.

Abstract:

У статті розкриваються інноваційні особливості підготовки сучасного фахівця як компетентної і високодуховної особистості. Показано, що створення особливого духовно-культурного середовища навчального закладу розширює поле вияву внутрішньої свободи і самореалізації особистості, піднімає рівень її духовної культури і водночас видозмінює спрямування, зміст, способи і характер освітнього процесу.

Ключові слова: ціннісно-сміслове самовизначення, духовно-культурне середовище, освітня діяльність, вища школа, особистісна позиція

Summary:

Student young: the spiritual culture and professional training problems

In article modern trends in education is examined aimed at transformation the higher education institutions from the society science intellectualization factor to fledged social cultural institutions that deal with keeping, multiplying, and spreading of the progressive scientific knowledge, social norms, and spiritual aesthetic values. The educational activity in higher school is analyzed as meta-activity of special meaning, structure, form-showing. Due it the participants discover, assimilate, and concentrate the scientific knowledge, advanced skills, social norms, and cultural spiritual values.

It is shown that student age is the age of the most intensive personal forming, professional thinking development, and affirmation. During this time the value-sense self-determination process perform extremely rapidly that leads to changing of the internal position, creating of own new identity, desire for self-realization. Individual self-construction, self-knowledge processes, spiritual work on themselves, actualization of own potential are basic for mentioned higher processes.

The student personal growing process is investigated as their spiritual potential activation that is connected with harmonization of the value-sense personal sphere. It is stated that creating of the special spiritual cultural environment is the important task of education. This environment expands the area of internal liberty manifestation and personal self-realization, raises his culture level, and simultaneously modifies direction, content, manners, and characters of the educational process. It provides not only potential but also real possibility of students as well as teachers to accept new experience, and gradually forms their creative search relation to the world and to themselves.

The student spiritual development is shown to be impossible without appropriation by them human values. The acquirement by social cultural values is carried out by two ways: owing to external influence of the society to individual (organized as well as situational) and due to personal meaning diving into own mental experience (real and ideal). The last one is especially important in the innovative type educational activity. Collective educational activity

of the teachers and students, built as value-sense between-subjective communication process, promotes to active, creative, conscious relation to reality and enables their spiritual growing due to involvement in the social cultural relations, exploration of the parity activity social norms, acquirement by value concepts, and forming value and responsible attitude to own life activity.

Keywords: value-sense self-identification, spiritual cultural environment, educational activity, higher school, personal position.

Abstract:

У статті розкриваються сучасні тенденції освіти, спрямовані на трансформацію вищих навчальних закладів з фактора наукової інтелектуалізації суспільства в повноправних соціально-культурних інституцій, котрі професійно займаються збереженням, збагаченням і розповсюдженням прогресивних наукових знань, соціальних норм і духовно естетичних цінностей. Проаналізована освітня діяльність у вищій школі як метадіяльність особливого змісту, структури, формовиявлення, за якої учасники добувають, присвоюють і збагачують наукові знання, досконалі вміння, соціальні норми і культурно-духовні цінності.

Показано, що студентський вік є періодом найбільш інтенсивного формування особистості, розвитку професійного мислення й самоствердження. У цей віковий період винятково інтенсивно розгортається процес ціннісно-сислового самовизначення, що призводить до зміни внутрішньої позиції, вироблення своєї нової ідентичності, прагнення до самореалізації. Підґрунтям зазначених процесів є самопобудова себе як особистості, розгортання процесів самопізнання, духовна робота над собою, актуалізація своїх потенційних можливостей. Розглянуто процес особистісного зростання студентів як активізацію їх духовного потенціалу, що пов'язано з гармонізацією ціннісно-сислової сфери особистості.

Зазначено, що важливим завданням освіти є створення особливого духовно-культурного середовища, яке розширює поле вияву внутрішньої свободи і самореалізації особистості, піднімає рівень її внутрішньої культури і водночас видозмінює

спрямування, зміст, способи і характер навчального процесу. Це забезпечує не тільки потенційну, а й реальну відкритість як студентів так і викладачів новому досвіду, поетапно формує їх творче пошукове ставлення до світу і самого себе.

Показано, що духовний розвиток студентів неможливий без привласнення ними загальнолюдських цінностей. Оволодіння соціально-культурним відбувається двома способами – через зовнішні впливи соціуму на особистість (як організовані, так і ситуативні) і через смислове занурення індивіда у власний ментальний досвід (реально пережитий та ідеально осягнутий). Саме останній є особливо важливим в освітній діяльності інноваційного типу. Спільна освітня діяльність педагога і студентів, яка побудована як ціннісно-смисловий процес міжсуб'єктного спілкування, сприяє активному, творчому, свідомому відношенню студентів до дійсності і робить можливим їх духовне зростання через залучення до соціокультурних зв'язків і відносин, освоєння соціальних норм паритетної співтворчої діяльності, оволодіння ціннісними уявленнями і сформованістю ціннісного і відповідального відношення до власної життєдіяльності.

Література:

1. Бех І. Д. *Особистість у просторі духовного розвитку* : [навч. посібник] / Іван Дмитрович Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Гуманістична психологія. Антологія: ВЗ-х томах / Упорядники Г. Балл, Р. Трач. – К.: Унів.вид-во ПУЛЬСАРИ, 2001. – Т.2. Психологія і духовність (Світоглядні аспекти гуманістично зорієнтованих напрямів у сучасній західній психології). – 2005. – 279 с.
3. Гуменюк О. Є. *Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу* : [монографія] / Оксана Євстахівна Гуменюк. – Ялта–Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 340 с.
4. Кудрявцев В. Т. *Предпосылки личностного роста в развивающем образовании* / В. Т.Кудрявцев, Г. К.Уразалиева // Вопросы психологии. – 2005. – № 4. – С. 52–64.
5. Лучанінова О. П. *Духовна культура студентів вищих навчальних закладів в умовах соціально-гуманітарної кризи* / О. П. Лучанінова // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2015. - № 2 (10). – С. 15-20.

6. Помиткін Е. О. *Психологічні закономірності та механізми духовного розвитку дітей і молоді* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Е. О. Помиткін. – К., 2009. – 44 с.
7. Раковський Х. В. *Формування нової методологічної парадигми управління освітою і наукою* [Електронний ресурс] / Х. В. Раковський, Н. Х. Раковська, К. О. Метешкін. – Режим доступу : <http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/ITZN/em8/content/08rhvmsa.htm>
8. Ставицька С. О. *Духовна самосвідомість особистості: становлення і розвиток в юнацькому віці* : [монографія] / Світлана Олексіївна Ставицька. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 727 с.
9. Фурман А. В. *Методологічний аналіз систем розвивального навчання* / А. В. Фурман // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С.7–21.
10. Фурман А. В. *Модульно-розвивальне навчання – система педагогічних інновацій* / А. В. Фурман // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 3. – С.97–108.
11. Фурман А. В. *Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі* : [монографія] / А. В. Фурман, С. К. Шандрук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 272 с.
12. Фурман А. В. *Психокультура української ментальності* : Наукове видання. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132 с.
13. Фурман А. В. *Порівняння принципів і параметрів наукового проектування традиційної та інноваційної системи освіти* / Анатолій Фурман // Психологія і суспільство. – 2008. – №4. – С. 137–163.
14. Фурман А. В. *Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект* / А. В. Фурман. – Тернопіль: Астон, 2007. – 164 с.